

รักยม

จิราภา วรเสียงสุข

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รักยมเป็นของขลังประเภทหนึ่งซึ่งเป็นที่นิยมในหมู่คนไทยและคนในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง มีลักษณะเป็นไม้แกะสลักเป็นรูปตุ๊กตาไทยขนาดจิ๋ว ไร้ผมจุก นุ่งผ้าโจงกระเบน ไม่ใส่เสื้อ ถูกบรรจุไว้ในขวดแก้วใสปิดสนิทขนาดพอดีตัว และมีน้ำมันจันทน์แช่ตัวตุ๊กตาไว้ ตัวตุ๊กตาทำด้วยไม้จากต้นรักและต้นมะยม ตัวที่ซื้อมักเป็นสีดำและตัวที่ซื้อมเป็นสีขาว มีความเชื่อว่ารักยมสามารถทำให้เกิดเมตตามหานิยมและอำนวยความสะดวกในกิจการต่างๆ ให้กับผู้ที่เป็นเจ้าของ เช่นการเฝ้าบ้านให้ เป็นต้น

วิธีการทำรักยมมีความน่าสนใจคือเริ่มจากผู้ทำต้องเดินทางไปเอาวัสดุที่ใช้ในการทำตัวตุ๊กตา คือรากของต้นรักและต้นมะยม โดยต้องเดินทางออกจากบ้านตั้งแต่เช้ามืด ในช่วงเวลาของการเดินทางห้ามพูดกับใครทั้งสิ้นจนกระทั่งถึงต้นไม้ที่ต้องการ เมื่อลงมือขุดหารากให้เลือกรากที่ชี้ไปทางตะวันออกและต้องเป็นรากที่ตายเองหรือที่เรียกว่าตายพราย เวลา

ขุดให้พูดไปพร้อมๆกันว่า “เจ้ารักเอ๋ย (เจ้ายมเอ๋ย) จงไปอยู่กับพ่อ จงช่วยพ่อให้สำเร็จสมความปรารถนาด้วยเถิด นะมะพะทะ อาคัจฉายะ” เมื่อได้รากแล้วให้หันหลังกลับเดินจากไปโดยไม่หันหลังกลับไปดูอีก

วิธีการปลุกเสกรักยมมีขั้นตอนดังนี้ นำไม้ที่แกะสลักเป็นรูปรักยมแล้ว มาวางลงในขันสำริดที่มีน้ำมันจันทน์บรรจุอยู่ ขั้นต่อไปต้องให้ผู้ที่มีความรู้ในการปลุกเสกมาทำพิธีบวงสรวงวิญญูณรักยม ซึ่งตามตำนานคือรตตะกุมารและยมกะกุมาร ข้อสำคัญของการปลุกเสกคือผู้รู้ที่ทำพิธีนั้นจะต้องท่องมนต์คาถาปลุกรักยมจนเกิดเป็นนิมิตว่า รูปแกะสลักของเด็กทั้งสองลุกขึ้นมากระโดดโลดเต้น รวากับว่ามีชีวิตและจิตวิญญูณจริงๆจึงเป็นอันใช้ได้ แล้วจึงนำรูปแกะสลักพร้อมด้วยน้ำมันจันทน์บรรจุลงในขวด

ส่วนการดูแลรักยม เมื่อผู้เป็นเจ้าของตัดสินใจจะดูแลรักยม วันแรกที่นำรักยมเข้ามาอยู่ในบ้าน ต้องจุดธูป 16 ดอกเพื่อบอกเจ้าที่ และแนะนำรักยมให้รู้จักคนในบ้าน จากนั้นเป็นต้นไปก็ถือว่ารักยมเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว เวลาจะกินข้าวก็เรียกให้กินด้วย หมั่นพูดคุยกับพวกเขา รักเขาเหมือนลูก เวลาจะไปไหนมาไหนก็เรียกให้ไปด้วย อุทิศส่วนกุศลให้เขาบ่อยๆโดยบอกให้นุโมทนาบุญด้วย มีการเซ่นไหว้ตามโอกาส โดยเช่นด้วยข้าวสวยปากหม้อ น้ำสะอาดและอาหารต่างๆที่ผ่านไฟ รวมถึงของเล่นของเด็กๆด้วย

สำหรับรักยมที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์ธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรตินั้น มีเกร็ดเรื่องเล่าที่ทำให้พิพิธภัณฑ์มีชีวิตชีวามากขึ้น เช่น ในวันที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สเด็จฉฯ แทนพระองค์ทรงเปิดพิพิธภัณฑ์ในปี พ.ศ. 2531ทรงรับสั่งไว้เมื่อทอดพระเนตรรักยมว่า “ต้องมี

ของกินให้เขาด้วย” และอีกเรื่องหนึ่ง มีการเล่าต่อๆ กันมาว่า ยามที่เฝ้าพิพิธภัณฑ์ฯ ในช่วงเวลากลางคืนนั้น มักจะได้ยินเสียงเด็กๆวิ่งเล่นกันอยู่ในพิพิธภัณฑ์ฯ ยามบางคนถึงกับอยู่ไม่ได้ แต่หลายๆคนก็ถือว่าเป็นข้อดีกับพิพิธภัณฑ์ฯคือไม่เคยมีของหายเลย

ข้อคิดในเชิงวิชาการก็คือสังคมไทยเป็นสังคมที่นับถือผีควบคู่ไปกับพุทธศาสนา ในขณะที่พุทธศาสนาเน้นที่การชำระจิตใจของปัจเจก ในขณะที่ปัจเจกที่ยังมีจิตใจที่อ่อนแอและมีกิเลสก็ยังคงต้องพึ่งพลังเหนือธรรมชาติในการดลบันดาลให้ตนเองสมความปรารถนา การนับถือพุทธศาสนากับการนับถือผีจึงปะปนกันมาโดยตลอด การนับถือรักยมก่อให้เกิดคำถามที่ว่าทำไมต้องเป็นผีเด็ก ถ้าให้ผู้เขียนตีความ ก็จะเป็นว่า เพราะเด็กอยู่ในโอวาทมากกว่าผู้ใหญ่ และคิดตรงไปตรงมามากกว่าผู้ใหญ่ ผู้เป็นเจ้าของจึงจัดการได้ง่ายกว่า ส่วนประเด็นทางสังคมวิทยาที่ว่า การนับถือรักยมนั้นมีนัยเชิงการบูรณาการทางสังคมมากน้อยขนาดไหน คงต้องอาศัยการทำวิจัยต่อไปเพื่อตอบคำถามนี้

อ้างอิง

ดร. วินิจ วินิจนัยภาค, "การอนุรักษ์และการสะสมของเก่า" ใน *หนังสือที่ระลึกในพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารพิพิธภัณฑ์ธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ 19 กันยายน พ.ศ. 2533* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
www.amulet.in.th
www.board.palungjit.com
www.bp.or.th

รอย ของเทคโนโลยีในสมัยยุคหิน เช่น การเจาะรู ของ ลูกปัดที่เอียงไม่เท่ากัน มีรูที่ไม่สม่ำเสมอ อันแสดงถึง “ภูมิปัญญา” ของคนในสมัยก่อน ในการเจาะรู การควบคุมความร้อนในการหลอมลูกปัดขึ้นมา การควบคุมรูปทรง สี สัน ความหนืดของแก้วในการรังสรรค์รูปทรง ลวดลาย เส้นสีที่สวยงามและทรงคุณค่า

แต่ที่ว่า... ลูกปัดแก้วหรือหินในยุคใหม่ที่พบเห็น ดาษดื่นในปัจจุบัน จะมีรูที่พิถีพิถัน หรือ มีรูที่ทำขึ้น สม่ำเสมอโดยทั่วกัน ทำให้ผู้เขียนรู้สึกว่าคุณค่าและพลังของลูกปัดที่ถ่ายทอดลงบนชิ้นงาน ถูกลดทอน ความสำคัญลง อันเนื่องมาจากผลพวงของการปฏิวัติ อุตสาหกรรมตั้งแต่ หลังพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้น มา อันแสดงให้เห็นถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากโครงสร้างทางสังคม รวมไปถึง ความสัมพันธ์ของคนในสังคม ความเชื่อ และการมอง “วัตถุ” ที่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละยุคสมัย ทำให้เกิดการเปรียบเทียบ หรือการตั้งชมรม ลูกปัด โบราณ หรือเว็บไซต์ต่างๆ ที่สมาชิกพยายามจะมาแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ของเจ้าของลูกปัด ว่า “แท้” หรือ “เทียม” นั้นแสดงให้เห็นถึงความคลาสสิก ของลูกปัด โบราณที่ยังคงความนิยมไม่เสื่อมคลาย

สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้เขียนนึกไปถึงอารยธรรม โบราณของสังคมและวัฒนธรรมในสมัยนั้น ว่าเหตุใด คนโบราณจึงสรรค์สร้างลูกปัดที่ทำจากหินหรือแก้ว ขึ้นมา บางทีอาจจะมีการหน้าที่ (functions) ของวัตถุ ที่แฝงมากับการประดิษฐ์ลูกปัดก็เป็นได้

ประการแรกคือ ลูกปัด จะเป็น “สัญญาณ” (signs) ที่แสดงถึงการจัดช่วงชั้นทางสังคม (Social Stratification) เนื่องจากลูกปัดเป็นเครื่องประดับ

อันบ่งบอกถึงรสนิยม อันแสดงให้เห็นถึงการแบ่ง ชนชั้นวรรณะ ทางสังคม ดังเช่นแนวคิดของ Kingsley Davis และ Willbert Moore ที่ได้เสนอแนวคิด ของพวกเขา ในเรื่องการจัดช่วงชั้นทางสังคม และ ตำแหน่งทางสังคม (social position) ผู้เขียนคิดว่า การที่ลูกปัดได้รับความนิยมในสมัยโบราณกาล เพราะเนื่องด้วยมันสามารถที่จะสื่อถึงความมั่งคั่ง ยศ ภาวะรดาศักดิ์ ของผู้สวมใส่ (personal prestige/ elite adornment) อันน่าจะได้รับอิทธิพลแนวคิด ความศรัทธา และความเชื่อสืบทอดมาตั้งแต่สมัยก่อน ประวัติศาสตร์ โดยได้รับวัฒนธรรมนี้จากชาวอินเดีย และความนิยมมีต่อเนื่องมาในสมัยของอาณาจักร ทวารวดี ที่กล่าวกันว่าเป็นอาณาจักรที่อยู่ระหว่างศรี- เกษตร (ประเทศพม่า) และอีสานปุระ (ประเทศ กัมพูชา) อันมีศูนย์กลางอยู่แถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอน ล่าง ลูกปัดใช้เป็นสิ่งของเช่นสรวยตามหลุมศพของเจ้า ขุนมูลนายทั้งที่พบในประเทศไทยและประเทศต่างๆ ใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ในแถบลพบุรีที่มีลูกปัด แก้วร้อยเรียงกันโดยมีอุษะ หรือจี้ตรงกลาง เป็นหิน อาเกตหรือคานะเลียน หรือที่เรียกว่า “พิม” (มีที่มา จากรูปร่างที่คล้ายกับพิมทอผ้า) ที่ทำขึ้นอย่างพิถีพิถัน (high-quality) อันแสดงให้เห็นถึงชนชั้นวรรณะของ ผู้ตาย ได้อย่างชัดเจน โดยเชื่อว่าศพที่สวมใส่ลูกปัด ลักษณะดังกล่าวจะเป็นผู้ที่มาจากชนชั้นสูง เป็นต้น

ประการที่สอง “ลูกปัด” ยังมีการหน้าที่อีก ประการที่ทำให้ผู้เขียนนึกไปถึงการ “ปรากฏตัวของ วัตถุ” (the emergence of the object) ที่ผ่านเรื่อง รวามากมาย เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม ในมิติของเศรษฐกิจ โดยการ “เปิดประตูทางการ

ค้า” ของดินแดนต่างๆ ในสมัยโบราณ เช่น การเดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลเพื่อการ แสวงหาลูกปัดแก้วโมเสค (mosaic glass beads) การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (cultural diffusion) หรือการหยิบยืมวัตถุ ทางวัฒนธรรม ทั้งของซีกโลกตะวันตกและ ตะวันออก การแลกเปลี่ยนสินค้าก่อให้เกิด “กระแส ความนิยมในวัตถุ” (the popularity of the object) ของผู้สวมใส่หรือผู้ได้ครอบครอง โดยปัจจัยเหล่านี้ ถือเป็นจุดกระตุ้น ให้เกิด “อุตสาหกรรมการผลิต” เครื่อง ประดับในยุคอดีตถึงปัจจุบัน ถือเป็น การแพร่หลาย ของแฟชั่นลูกปัด (stone/glass bead fashion) ที่ แสดงให้เห็นถึง ร่องรอยของอารยธรรมของมนุษย์ที่ สืบทอดกันมาเป็นอย่างดี

ประการสุดท้าย ลูกปัด ทำให้ผู้เขียนเองรู้สึก ถึง “พลังอันลึกลับ” ขณะที่กำลังพิจารณาใน รูปทรง สี สัน ลวดลาย พร้อม ๆ กับรู้สึกขนลุก ด้วย แรงศรัทธาทุกครั้งเวลาที่เห็น เช่น การจ้องมอง ลูกปัด “มนต์ตา” ที่เป็นรูปตาปีศาจ (evil eyes) ที่มีคติความ เชื่อว่าสามารถขับไล่สิ่งชั่วร้าย และมีพลังในการปกป้อง คุ้มครองผู้สวมใส่ ความรู้สึกที่ได้จากประสบการณ์แบบ นี้ เป็นเพราะอะไร ? ความจริงแล้ว การที่ผู้เขียนรู้สึก เช่นนี้อาจจะเป็นเพราะ การถ่ายทอดของมวลพลังที่ เกี่ยวกับการหน้าที่ของลูกปัดที่แฝงไว้ด้วย moral consciousness หรือ สำนึกร่วมในคุณค่าทางจิตใจของวัตถุ ในการยึดโยงคนในสังคมผ่านความเชื่อเหล่านั้น เพื่อให้ สังคมสามารถขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้จากแรงศรัทธา ในลูกปัดและความตั้งใจในการทำลูกปัดของคนโบราณ ที่ทำให้สังคมมีแรงยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ในมิติที่สะท้อน

ถึง ความ เชื่อ การนับถือผี สางเทวดา หรือพิธีกรรมต่างๆ ที่แฝง มาในคุณค่าทางศิลปะของลูกปัดทวารวดีอันเลื่องชื่อใน ปัจจุบัน ที่นับวันคุณค่าจะทวีขึ้นจนกลายเป็นวัตถุ ที่ หายาก และมีราคาแพงขึ้น ตามกาลเวลา กลายมา เป็นของสะสมของผู้หลงใหลคลั่งไคล้ของ นักแสวงหา โชค หรือนักสะสมของโบราณในปัจจุบันจนถึงขนาดมี การว่าจ้างชาวบ้านให้ขุดค้น หรือ “ล่าสมบัติ” ในแถบ บริเวณที่เชื่อว่าจะมีลูกปัดเหล่านี้อยู่ ภายใต้ท้องฟ้าอัน เต็มไปด้วยแสงสีเสียด และภาวะความทันสมัย ที่เราไม่ สามารถหลีกเลี่ยงนี้ได้ ที่มาพร้อมๆกับการปริวรรตเงินตรา ในธุรกิจการค้าลูกปัด

จากที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น จะเห็นได้ว่า จากลูกปัดแก้วหรือหินที่ทรงคุณค่า และอาณาภาพ ใน ความเชื่อ ความศรัทธาของผู้คนในอดีตกาล การรับรู้ ในวัตถุได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงของ กาลเวลา จากวัตถุโบราณ กลายมาเป็น วัตถุที่แฝงด้วยอำนาจ ของทุนนิยม ที่ทำให้ผู้คน หลงใหล (fetish) ไปกับ คุณค่า (value) เกียรติภูมิ (prestige) และความเชื่อ ที่ยังคงสืบทอดต่อกันมาใน บทบาท ของวัตถุอันทรง คุณค่าและมูลค่าจวบจนปัจจุบัน

ผู้เขียนขอฝากทิ้งท้ายไว้ว่า... พวกเรายังสามารถ ชื่นชมความงาม ของลูกปัดโบราณภายในพิพิธภัณฑ์ ธรรมชาติวิทยา ที่นับวันจะหาชมยากขึ้นเรื่อยๆ เพราะ การ “สาบสูญ” ของวัตถุด้วยน้ำมือมนุษย์